

Ebelik Öğrencilerinin Bebeklik Dönemi Yapılan Geleneksel Uygulamalara Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Evaluation Of Midwifery Students' Views On Traditional Practices During Infancy

Neşe ALPARSLAN¹ , Sibel YAŞAR² , Derya ŞAHİN³

ÖZET

Amaç: Bir üniversitede öğrenim gören ebelik bölümü öğrencilerinin bebeklik dönemi (0-12 ay) yapılan geleneksel uygulamalara yönelik görüşlerinin değerlendirilmesidir.

Yöntem: 2019-2020 akademik yılında yapılan tanımlayıcı kesitsel nitelikteki bu çalışmaya 200 öğrenci katılım sağlamıştır. Veriler, gönüllü katılımcılara yüz yüze görüşme tekniği ile 52 sorudan oluşan bir soru formu uygulanarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik dağılımlar kullanılmıştır.

Bulgular: Ebelik öğrencilerinin %95'i ilk verilen gıdanın anne sütü olduğunu, %51'i ilk 30 dakika içinde beslenmesi gerektiğini, %77.5'i anne sütünü arttırmak için bol sulu gıda tüketildiğini belirtmiştir. Bebek bakımına yönelik yapılan geleneksel uygulamalarda katılımcıların %62'si göbek düşmesi için hiçbir şey yapılmadığını, bebeğin kokmaması

Anahtar kelimeler: Bebeklik dönemi, geleneksel uygulamalar, ebe, öğrenci

için tuzlama (%26) ve bez yerine veya pişik olmaması amacıyla höllük (%3.5) uygulamalarının nadir uygulandığını, yenidoğan sarılığına karşı sarı bez/tülbent kullanıldığını (%45.5) belirtmiştir. Kabızlık, ishal, öksürük ve ateş durumunda ise genel yaklaşımın bebeği doktora götürme olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Araştırmaya katılan ebelik bölümü öğrencilerinin önemli bir kısmı bebek bakımına ilişkin farklı geleneksel uygulamaların ebeveynler tarafından kullanıldığını ilişkin görüş ve gözlemlerinin olduğu belirlenmiştir. Bebek bakımında zararlı olabilecek geleneksel uygulamaların bilinmesi, sağlık üzerine olumsuz sonuçların önenebilmesi noktasında klinik ve saha çalışmaları açısından önemlidir.

ABSTRACT

Aim: The aim of this study was to evaluate the views of midwifery students studying at a university on traditional practices during infancy (0-12 months).

Method: 200 students participated in this descriptive cross-sectional study conducted during the 2019-2020 academic year. Data were collected by applying a questionnaire consisting of 52 questions to the volunteer participants through face-to-face interview. Percentage distributions were used in the evaluation of the data.

Findings: Among midwifery students, 95% stated that the first food given was breast milk, 51% stated that it should be fed within the first 30 minutes, and 77.5% stated that plenty of watery food was consumed to increase breast milk. Regarding traditional practices for baby care, 62% of the participants stated that nothing was done for umbilical drop, salting

Keywords: Infancy, traditional practices, midwife, student

to prevent the baby from smelling (26%) and höllük (3.5%) were rarely applied instead of diapers or to prevent diaper rash, and yellow cloth/ cheesecloth was used against newborn jaundice (45.5%). In case of constipation, diarrhea, cough and fever, the general approach was to take the baby to the doctor.

Conclusion: It was revealed that a significant portion of the midwifery students who participated in the study had opinions and observations about the use of different traditional practices related to infant care by parents. Knowing the traditional practices that may be harmful in infant care is important in terms of clinical and field studies in terms of preventing negative consequences on health.

¹ Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Kırklareli/Türkiye, e-mail: nesealparslan@yahoo.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kırklareli/Türkiye,

³ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sinop/Türkiye,

GİRİŞ

Kültür, “bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzı, topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu verdiği toplumda düzeni de sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünü” olarak tanımlanmıştır (<https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html>). Kültürel özelliklerini sürdürebilmek ya da aile baskısı, ekonomik yetersizlikler, sağlık hizmetlerini etkin kullanamama gibi nedenlerden dolayı insanlar, karşılaştıkları sağlık sorunlarının çözümünü kültürel uygulamalarda aramışlardır (Çınar ve ark., 2015; Sis Çelik ve ark., 2012). Geleneksel sağlık uygulamaları olarak tanımlanan, toplumun inanç, değer ve kültüründen şekillenen bu tıbbi bilgi ve uygulamaların bazıları sağlığa yararlı, bazıları zararlı iken bazılarının ise sağlık üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır (Arısoy ve ark., 2014; Sezer Efe ve ark., 2021). Doğum sonu dönem geleneksel sağlık uygulamalarının en sık uygulandığı dönemler arasında yer almaktadır ve bazı uygulamalar hem anne hem de bebek sağlığını tehdit edebilmektedir (Arabacı ve ark., 2016; Bölükbaş ve ark., 2009; Sivri ve Karataş, 2015). Örneğin bebeğin el, ayak ve bacaklarının güzel olması veya sıcak tutması amacıyla yapılan sıkı kundak uygulaması bebekte kalça çıkığı olmasına; bebeğin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama ise hipernatremi ya da cilt sorunlarına neden olabileceği bildirilen uygulamalardır (Akçay ve ark.,2019; Bölükbaş ve ark., 2009; Özdemir, 2020; Pekiğiğit ve ark, 2020). Peker ve

ark.(2010) çalışmalarında takip ettikleri 10 hipernatremik çocuğun öyküsünde %40'ının doğumdan hemen sonra tuzlanmış olmasının uygulamanın bir sonucu olabileceğini; Kılınç ve ark (2018) ise gelişimsel kalça çıkığı olan 44 hastanın %50'sinin öyküsünde kundaklama uygulamasının olduğunu saptamıştır. Yalnızca ülkemizde değil diğer bazı ülkelerde yürütülen çalışmalarda da farklı gerekçeler gösterilerek yapılan geleneksel uygulamaların var olduğu bilinmektedir (Bozkuş Eğri ve Konak, 2011).

Sağlık hizmeti sunumunda kültürel yapının bilinmesinin sunulan sağlık bakım uygulamaları üzerinde etkisi göz ardı edilmemelidir (Tanrıverdi ve Erdem, 2018). Bebeğin bakımında sorumluluk alan tüm sağlık çalışanlarına bebeğin sağlığını olumsuz etkileyebilecek geleneksel sağlık uygulamalarının belirlenmesi, aile ve topluma sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının öğretilmesi kazandırılması yönünde temel sorumluluğunun olduğu bilinci aşılmalıdır (Sezer Efe ve ark.,2021; Sülü Uğurlu ve ark., 2013). Ebe ve hemşirelerin bu sorumluluğu yerine getirebilmeleri, daha iyi bir sağlık bakım hizmeti verebilmeleri ve kişilerin davranışlarının altında yatan nedenleri anlayabilmeleri için sağlık bakım hizmeti sunacakları toplumu tanımaları oldukça önemlidir (Arısoy ve ark., 2014; Aydemir ve Genç, 2020).

Geleceğin meslek adayı öğrenci ebe ve hemşirelerin kültürel yaklaşım konusunda farkındalıklarının yetersiz olduğu ve bireylere bakım vermede güçlükler yaşadıkları belirlenmiştir (Ceylantekin ve Öcalan, 2016). Ayrıca yapılan çalışmalarda bebek bakımında kullanılan geleneksel uygulamalar üzerine araştırmalar yapılmış olup genellikle bebeğine bakım veren anneler dahil

edilmiştir. Öğrenci ebeler üzerinde yürütülmüş bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu nedenle araştırmada, ebelik bölümü öğrencilerinin bebeklik döneminde (0-12 ay) yapılan geleneksel uygulamalara yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma soruları

1. Ebelik öğrencilerinin bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamalara ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Ebelik öğrencilerinin bebek bakımında kullanılan geleneksel uygulamaların nedenlerine yönelik görüşleri nelerdir?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma, bir devlet üniversitesi Sağlık Yüksekokulu'nda Eylül-Ekim 2019 tarihleri arasında tanımlayıcı kesitsel olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, belirtilen tarihler arasında Sağlık Yüksekokulu'nda öğrenim görmekte olan ebelik bölümü öğrencileri (N:230) oluşturmuştur. Çalışmaya katılmayı kabul eden öğrenciler (n=200) örnekleme oluşturmuştur.

Veri Toplama Yöntemi

Veriler, çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere araştırma hakkında sözel bilgi verildikten, veri toplama aracı tanıtıldıktan ve onamları alındıktan sonra, araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşülerek anket yöntemi ile toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan soru formu kullanılarak toplanmıştır (Tanrıverdi ve Erdem, 2018; Uysal ve ark, 2019; Akçay ve ark, 2019; Özdemir, 2020). Soru formu öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ve bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları belirlemeye yönelik hazırlanmış toplam 52 sorudan oluşmaktadır (kişisel bilgileri içeren 13 soru ve geleneksel uygulamalara yönelik görüşleri değerlendiren 39 soru). Sorular çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulardır ve herhangi bir puanlama yapılmamaktadır. Veri toplama süresi ortalama 25 dakikadır.

Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Release 21.0 programı kullanılmıştır. Analiz aşamasında ise tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için araştırmaya katılacak öğrencilere araştırmanın amacı açıklanarak onamları alınmıştır. Kurum izni (Sayı: 73445267-605.99-E.9572 Tarih: 28.05.2019) ve etik kurul izni sonrası (Sayı: 54001588-199-E.11506 Tarih: 03.07.2019) çalışma gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Araştırma 200 ebelik öğrencisi ile gerçekleştirilmiş olup, yaş ortalaması 21.38 ± 2.33 'tür. Katılımcı öğrencilerin %30'unun 2. sınıfta öğrenim gördüğü, %97.5'inin bekar,

%79'unun çekirdek aile yapısında ve %59.5'inin gelir düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri (n=200)

	Ort±SS	
Yaş	21.38±2.33 (Median=21.00)	
	n	%
Sınıf		
1	52	26.0
2	60	30.0
3	47	23.5
4	41	20.5
Cinsiyet		
Kadın	198	99.0
Erkek	2	1.0
Medeni durum		
Bekar	195	97.5
Evli	5	2.5
Aile Yapısı		
Çekirdek	158	79.0
Geniş	34	17.0
Parçalanmış	8	4.0
Aile gelir durumu algısı		
Gelir giderden az	62	31.0
Gelir gidere eşit	19	9.5
Gelir giderden yüksek	119	59.5

Ebelik öğrencilerinin bebek bakıma ilişkin bilgi durumları Tablo 2'de gösterilmiştir. Ebelik öğrencilerinin %91'i 0-12 aylık bebek bakımı hakkında bilgisi olduğunu, %79'u ise geleneksel uygulamalar hakkında bilgisi olduğunu, %35'i ise sağlık sorunlarında geleneksel uygulamaların çok az önemli olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2. Bebek bakıma ilişkin bilgiler (n=200)

	n	%
0-12 aylık bebek bakımı hakkında bilgi durumu		
Evet	182	91.0
Hayır	18	9.0
0-12 yaş bebek bakıma ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar		
Bilgim var	158	79.0
Bilgim yok	42	21.0
Yakınlarının 0-12 aylık bebeğe sahip olma durumu		
Evet	136	68.0
Hayır	64	32.0
Sağlık sorunlarında geleneksel uygulamaların önem derecesi		
Hiç önemli değil	58	29.0
Çok az önemli	70	35.0
Biraz önemli	37	18.5
Önemli	20	10.0
Çok önemli	15	7.5

Öğrencilerin %7'si (n=14) uygulanan geleneksel yöntemlerin yararlı olduğunu, %41.5'i (n=83) yararlı olmadığını düşünürken %51.5'i (n=103) kararsız olduğunu belirtmiştir.

Öğrencilerin beslenme ile ilgili geleneksel inanç ve uygulamaları değerlendirildiğinde; %99'u bebeğe ilk verilen gıdanın anne sütü olduğunu, %0.5'i anne sütü ve zenzem uygulandığını; %95'i ilk ağız sütü olan kolostrumun verilmesi gerekliliğini, %4'ü ilk ağız sütünün sağlıklı olarak boşaltılması gerektiğini belirtmiştir. Bebeğin ilk emzirme süresine yönelik; %36'sı ilk 15

dakikada, %51'i ilk 30 dakikada, %11.5'i ilk 1 saatte ve %1.5'i 20 saat ve sonrası süreçte emzirilmesi gereğini belirtmiştir. Bebeğin ilk evden dışarı çıkarılma zamanını değerlendiren soruyu öğrencilerin %21.5'i (n=43) yanıtlamamıştır. Yanıtlayanların %16.5'i doğumdan hemen sonra, %8'i doğumdan 15-20 gün sonra, %51.5'i kırkıdan sonra, %21.5'i diğer (istediği zaman, 1-1.5 ay sonra, 6 aylık, belli bir zamanı yoktur) seçeneğini belirtmiştir.

Katılımcı ebelik öğrencileri bebek bakımına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalarda; anne sütünü arttırmak için sulu gıda tüketmenin uygulandığını (%77.5), göbek bakımında çoğunlukla hiçbir şey sürmeme (%62) ve batikon sürmenin (%17) uygulandığını, bebeğin ilk banyosunun göbek düştüğünde yaptırılması gerektiğini (%60) bildiklerini belirtmişlerdir. Büyük çoğunluk höllük (%95), tuzlama (%73) uygulamalarının artık yapılmadığını, kundaklama oranının ise %42.5 oranında uygulandığını bildiklerini belirtmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 3. Bebek bakımına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar (n=200)

	Uygulanan		Uygulanmayan	
	n	%	n	%
Anne sütünü arttırma				
Helva gibi tatlı besinler yemek	29	14.5	170	85.5
Sulu gıda tüketmek	155	77.5	45	22.5
Soğan tüketmek	27	13.5	173	86.5
Diğer*	15	7.5	185	92.5
Göbek düşmesi için yapılan uygulamalar				
Kahve, tuz, zeytinyağı sürme	19	9.5	181	90.5
Alkol sürme	14	7.0	186	93.0
Batikon sürme	34	17.0	166	83.0
Anne sütü damlatma	18	9.0	182	91.0
Yanmış kül koyma	6	3.0	194	97.0
Hiçbir şey sürmeme	124	62.0	76	38.0
Diğer**	2	1.0	198	99.0
Bebeğin ilk banyosunu yaptırma zamanı				
Doğar doğmaz	3	1.5	197	98.5
Hastaneden çıkınca	32	16.0	168	84.0
1 haftalık	32	16.0	168	84.0
İlk 20 günden sonra	10	5.0	190	95.0
Kırkı çıktıktan sonra	7	3.5	193	96.5
Göbeği düşünce	120	60.0	80	40.0

Tablo 3. Bebek bakımına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar (n=200) ‘Devam’

	Uygulanan		Uygulanmayan	
	n	%	n	%
Bebeğin altına höllük koyma (n=197)	7	3.5	190	95.0
Bebek tuzlama uygulama durumu (n=198)	52	26.0	146	73.0
Bebek kundaklanması	85	42.5	111	57.5
Bebeklerin kundaklanma nedenleri				
Bacakları düzgün olsun diye	103	51.5	97	48.5
Çelik gibi sert olsun diye	12	6.0	188	94.0
Çocuk sıcak kalsın üşümesin diye	76	38.0	124	62.0
Çocuk rahat uyasun diye	47	23.5	153	76.5
Beli batmasın diye	7	3.5	193	96.5
Diğer ***	3	1.5	197	98.5

*Bulgur, boza, şerbetli içecekler, bitki çayları, şekerli su, bol yağlı yemek **Püse koyma, sımsıkı sarma ***Bilmiyor, uykuda korkmaması, uyanmaması, yüzünü tırnaklarıyla çizmesin diye

Çalışmaya katılan öğrencilerin bebek bakımında sağlık sorunlarına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalara yönelik verdikleri cevapların dağılımı Tablo 4’de yer almaktadır. Bebeği sarılıktan korumak için sarı bez/tülbent örtme (%53.5), sarılık olması halinde sağlık kuruluşuna götürme (%60) ve sarı bez/tülbent örtmenin uygulandığı (%45.5), pişiği önlemede bebeğin altına kuru kalmasını sağlanmanın (%55), konakta zeytinyağı kullanmanın (%59), pamukçukta karbonatlı su ile silmenin (%44.5), karın ağrısı-gaz probleminde masaj yapmanın (%80), kabız (%62), ishal(%71) ve ateşlenme (%70.5) halinde ise doktora götürme yaklaşımının yaygın uygulandığı belirtilmiştir.

Tablo 4. Bebek bakımında sağlık sorunlarına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar (n=200)

	Uygulanan		Uygulanmayan	
	n	%	n	%
Bebeği sarılıktan korumak için yapılan				
Bebeğe altın takmak	10	5.0	190	95.0
Sarı bez/tülbent örtmek	107	53.5	93	46.5
Sık beslemek	78	39.0	122	61.0
Doktora götürme	46	23.0	154	77.0
Hiçbir şey yapmama	19	9.5	181	90.5
Diğer (güneş ışığı, şekerli su içme)	2	1.0	198	99.0

Tablo 4. Bebek bakımında sağlık sorunlarına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar (n=200)'Devam'

	Uygulanan		Uygulanmayan	
	n	%	n	%
Sarılık olması halinde yapılan uygulamalar				
Bebeğe altın takmak	11	5.5	189	94.5
Şekerli su içermek	13	6.5	187	93.5
Sarı bez/tülbent örtmek	91	45.5	109	54.5
Sık beslenir	53	26.5	147	73.5
Sağlık kuruluşuna götürmek	120	60.0	80	40.0
Hiçbir şey yapmamak	10	5.0	190	95.0
Diğer (tuzlanmış sarımsak bağlamak)	1	0.5	199	99.5
Pişikten korumaya yönelik uygulamalar				
Pudra dökme	103	51.5	97	48.5
Zeytinyağı sürme	67	33.5	133	66.5
Islak mendil kullanma	8	4.0	192	96.0
Altının kuru kalmasını sağlama	110	55.0	90	45.0
Pişik kremi kullanma	3	1.5	197	98.5
Pişik olması halinde yapılan uygulamalar				
Sık sık altını değiştirip krelemek	123	61.5	77	38.5
Pudra kullanma	80	40.0	120	60.0
Zeytinyağı sürme	65	32.5	135	67.5
Anne sütü sürme	8	4.0	192	96.0
Altı havalandırma	97	48.5	103	51.5
Sabunlu su ile yıkama	21	10.5	179	89.5
Vazelin sürme	14	7.0	186	93.0
Konakta yapılan uygulamalar				
Zeytinyağı kullanma	118	59.0	82	41.0
Zeytinyağı ve karbonat karışımı	28	14.0	172	86.0
Bebek yağı sürme	40	20.0	160	80.0
Tarayarak temizleme	84	42.0	116	58.0
Hiçbir şey sürmeme	12	6.0	188	94.0
Doktora götürme	42	21.0	158	79.0

Tablo 4. Bebek bakımında sağlık sorunlarına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar (n=200) ‘Devam’

	Uygulanan		Uygulanmayan	
	n	%	n	%
Pamukçukta yapılan uygulamalar				
Beslenme sonrası ağızını temizlemek	88	44.0	112	56.0
Karbonatlı su ile silmek	89	44.5	111	55.5
Zeytinyağı sürme	9	4.5	191	95.5
Beslenme sonrası su vermek	40	20.0	160	80.0
Dut şurubu ile ağız silmek	3	1.5	197	98.5
Saçla ağız silmek	5	2.5	195	97.5
Yazma ile ağız silmek	20	10.0	180	90.0
Süt kaymağı sürmek	9	4.5	191	95.5
Doktora götürme	33	16.5	167	83.5
Karın ağrısı-gaz probleminde yapılan uygulamalar				
Masaj yapma	160	80.0	40	20.0
İlaç kullanma	16	8.0	184	92.0
Zeytinyağı içirme	24	12.0	176	88.0
Bitki çayı içirme (rezene gibi)	30	15.0	171	85.02
Elma yağı içirme	3	1.5	197	98.5
Makata zeytinyağı sürme	21	10.5	179	89.5
Bol su verme	20	10.0	180	90.0
Karnına soğan rendesi koyma	2	1.0	198	99.0
Doktora gitme	82	41.0	118	59.0
Kabız olduğunda yapılan uygulamalar				
Fitol koyma	85	42.5	115	57.5
Makat/poposuna sabun koyma	47	23.5	153	76.5
Doktora götürme	124	62.0	76	38.0

Tablo 4. Bebek bakımında sağlık sorunlarına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar (n=200) ‘Devam’

	Uygulanan		Uygulanmayan	
	n	%	n	%
İshal olduğunda yapılan uygulamalar				
Emzirilir	73	36.5	127	63.5
Bol su verilir	52	26.0	148	74.0
Şekerli tuzlu su verilir	10	5.0	190	95.0
Patates püresi yedirilir	25	12.5	175	87.5
Muz gibi posasız besinler yedirilir	38	19.0	162	81.0
Katı şeyler yedirilir	19	9.5	181	90.5
Kuma yatırılır	1	0.5	199	99.5
İlaç kullanılır	11	5.5	189	94.5
Doktora götürülür	142	71.0	58	29.0
Hiçbir şey yapılmaz	7	3.5	193	96.5
Ateşlenme halinde yapılan uygulamalar				
Ateş düşürücü kullanmak	79	39.5	121	60.5
Soğuk suyla yıkamak	38	19.0	162	81.0
Sirkeli suyla yıkamak	74	37.0	126	63.0
Aspirinli su ile vücudu silmek	6	3.0	194	97.0
Doktora götürme	141	70.5	59	29.5
Bebeğe yapılan farklı geleneksel uygulamalar				
Kulağı ağrıdığı anda anne sütü damlatmak	81	40.5	119	59.5
Hıçkırığı olduğunda limon suyu verme	19	9.5	181	90.5
Güzel koksun diye ilk banyoda bal sürme	29	14.5	171	85.5

TARTIŞMA

Ülkemizde yapılan birçok çalışma sonucunda annelerin bebek bakımında farklı geleneksel uygulamaları kullandıkları belirlenmiştir (Gürsoy ve ark., 2020; Sezer Efe ve ark., 2021; Sis Çelik ve ark., 2012). Uygulama yapma nedenlerinin belirlenmesi, sağlığa zarar verebilecek türdeki geleneksel uygulamaları ve yaratabileceği sorunları azaltmak sağlık çalışanlarının temel sorumlulukları arasındadır. Doğum sonu bakımda bebek sağlığı ile ilgili bakımı paylaşacak olan ebelik öğrencilerinin geleneksel uygulamalar hakkında görüşlerinin değerlendirildiği bu araştırma sonucuna göre, ebelik öğrencilerinin bebek bakımında geleneksel inanç ve uygulamalar hakkında bilgi sahibi olma oranları oldukça yüksek idi (%79) (Tablo 2). Ancak uygulanan yöntemlerin yararlı olup olmadığı konusunda kararsız olan öğrencilerin (%51.5) olması, konu hakkında bilgilenme gereksinimlerinin olduğunu göstermektedir.

Sağlıklı büyüme ve gelişim için bebeğin ana besin kaynağı anne sütüdür. UNICEF tarafından beş yaş altı çocuklarda her yıl yaklaşık 820 bin ölümün sadece emzirmenin yaygınlaştırılması ile önlenebileceği açıklanmıştır (Çaylan ve Yalçın, 2020; UNICEF, 2018). Çalışmada ebelik öğrencileri genelde bebeklere ilk verilen gıdanın anne sütü olduğunu, anne sütü ve zemzem verme gibi diğer geleneksel uygulamaların sık uygulanmadığını ve ilk 30 dakika içinde beslenmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Annelerle yapılan çalışmalarda da bebeklerin ilk 30 ve 60 dakika arasında beslenmesi gerektiğini bildirme oranı yaygındır (Akçay ve ark., 2019; Bölükbaş ve ark., 2009; Sezer Efe ve ark., 2021). Bu durumun doğum öncesi bakım hizmetlerinin etkinliğinin bir yansıması olarak toplumda yer bulduğu düşünülmektedir. Katılımcılar anne sütünü arttırmada ise sulu gıda tüketiminin yaygın olarak uygulandığını

bildirmişlerdir. Annelerle yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş olup, çorba, lohusa şerbeti, su içme gibi uygulamaların olduğu belirlenmiştir (Tanrıverdi ve Erdem, 2018; Yaman ve Balcı, 2019).

Doğum sonu dönem ilk günlerde gelen, ağız sütü olarak adlandırılan kolostrumun verilmesi bebeğin immün sistemini desteklediği için oldukça önemlidir (Giray, 2004). Oysaki anneler üzerinde yapılan bazı çalışmalarda ilk ağız sütünün genelde verilmediği, atıldığı saptanmıştır (Lafçı ve Erdem, 2014; Sivri ve Karataş, 2015; Tanrıverdi ve Erdem, 2018; Uysal ve ark., 2019). Öğrenciler kolostrumun verilmesinin gerektiğini (%95) belirtmişlerdir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) emzirmenin ne kadar uzun süre ertelenirse, bebek ölüm riskinin o denli artma riski olduğunu ve doğum sonu ilk saatler içerisinde emzirmeyi önermektedir. (World Health Organisations & UNICEF, 2018). Emzirmeyi koruma ve destekleme görevi sağlık çalışanlarına yasalarca (Anne Sütü Muadillerinin Pazarlanması İle İlgili Uluslararası Yasa) verilmiştir. Ebelik öğrencilerinin, ilk emzirme ve kolostrumun önemi konusundaki farkındalığı önemlidir.

Bu çalışmada ebelik öğrencilerinin yarısından fazlasının (%62) göbek düşmesi için hiçbir şey sürmeme düşüncesinde olduğu, bunun yanında batikon (%17) , kahve, tuz sürme (%9.5) ve anne sütü sürme (%9) gibi diğer geleneksel uygulamaların da kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 3). Benzer çalışma sonuçları yanı sıra (Sezer Efe ve ark., 2021) kolonya sürmek, alkol, yağ, kül sürme, göbeğe demir para koyma gibi uygulamaların da olduğu bildirilmiştir (Uysal ve ark., 2019; Soğukpınar ve ark., 2013). Göbek bakımında enfeksiyonu önlemek ya da geç düşmesini engellemek için göbeğe hiçbir şey sürmemek, göbek bağına kuru tutma uygulamasının yaygın kabul görmüş olması önemli bir çıktıdır.

Halk arasında ak toprak, gök toprak gibi isimlerle de anılan, bebeklerde %30'lara varan oranlarda kullanıldığı saptanan höllük uygulaması bebek altı bezi olarak bilinir ve yenidoğan tetanozuna neden olabilir (Özdemir, 2020; Tanrıverdi ve Erdem, 2018). Bu çalışmada, ebelik öğrencilerinin höllük kullanımının çok az (%3.5) olduğu görüşünü bildirmesi, bebek sağlığı açısından olumlu bir sonuçtur (Tablo 3).

Bebeğin tuzlu suyla yıkanması ya da cildinin ovulması işlemi tuzlama olarak adlandırılmaktadır (Sivri ve Karataş, 2015). Genel oranın %6.4-86.5 arasında değiştiği belirlenen bu tuzlama geleneği ülkemizde yaygın bir uygulamadır (Akçay ve ark., 2019; Lafçı ve Erdem, 2014; Sis Çelik ve ark., 2012; Tanrıverdi ve Erdem, 2018; Uysal ve ark., 2019). Çalışmada ebelik öğrencilerinin %26'sı bebeğin tuzlanması uygulandığı görüşünü ifade etmiştir. Bebek pişik olmasın, kokmasın yaklaşımıyla yapılan bu geleneksel uygulama cilt sağlığının olumsuz etkilenmesine, dehidratasyona neden olabilecek sağlığa zararlı uygulamalar arasında yer almaktadır (Celasin ve ark., 2022).

Bebek bakımında kundaklama yaygın görülen diğer geleneksel sağlık uygulamalarındandır. Bu çalışmada kundaklamanın %42.5 oranında uygulandığı belirlenmiştir (Tablo 3). Yapılan çalışmaların geneli değerlendirildiğinde, bu oranın %20.1-89.8 arasında olduğu saptanmıştır (Tanrıverdi ve Erdem, 2018). Bu çalışma sonuçları ile benzer diğer çalışmalarda (Özdemir, 2020; Sivri ve Karataş, 2015) bebeğin bacaklarının düzgün olması ve rahat uyuması için sıklıkla uygulandığı belirtilse de kalça displazisine yol açabileceği gerekçesiyle kundaklama önerilmemektedir (Akçay ve ark., 2019). Kundaklama işlemiyle bebeklerin kalça eklemine verilen addüksiyon ve ekstansiyon pozisyonu gelişimsel kalça displazisi riskini artırır. Isı kontrolü ve uyku süresini arttırmak için aile

kundaklama yapmak istiyorsa kalça ve dizlerin fleksiyonuna izin verecek şekilde örtü gevşek yarım kundak şeklinde sarılmalı, ayaklar serbest şekilde hareket edebilmelidir (Bebek, Çocuk, Ergen İzlem Protokolleri, 2018). Ebe adayı öğrencilerimizin gözlem yoluyla edindiği bilgi değerli olup, toplumun bilgilendirilmesi ihtiyacı olduğu saptanmıştır.

Çalışmada ebelik öğrencileri, genelde göbek düşmeden ilk banyonun yaptırılmadığını, ya da hastane çıkışı ve 1 haftalık iken yaptırıldığını belirtmişlerdir (Tablo 3). Güncel tıp öğretilerine göre göbek düşmeden önce banyo yaptırılması termoregülasyonda sorun yaratabileceği ya da göbek kordonunun düşmesini geciktirip enfeksiyona neden olabileceği için (Karakul ve ark., 2020) kullanılan yöntem uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Önceki çalışmalarda da ilk banyo yaptırma konusunda benzer geleneksel sağlık uygulamasının var olduğu saptanmıştır (Akçay ve ark., 2019; Celasin ve ark., 2022; Çınar ve ark., 2015; Güler ve ark., 2018).

Yapılan çalışmalarda yenidoğan sarılığını önlemek ya da sarılık olması halinde yapılan geleneksel uygulamalar değerlendirildiğinde Denizli'de emzirme (%86.5), sarı tülbent bağlama (%7.1); Diyarbakır'da sarı yazma örtme (%50.8), altın takma, bebeğin topuğunu jiletleyip kanını akıtmak, kulak arkası veya dil altını biraz kesme gibi uygulamalar yapıldığı, Ordu'da ise %24.6 oranında sarı elbise giydirme, sık emzirme, ışık altında bırakma gibi uygulamalar olduğu saptanmıştır (Bölükbaş ve ark., 2009; Çınar ve ark., 2015; Yiğitalp ve Gümüş, 2017). Çalışma sonuçları diğer çalışmalarda bildirilen sonuçlara benzerdir ve sarı bez/tülbent örtmek en sık uygulanan yaklaşımlardandır. Ayrıca bebekte sarılık oluşması halinde de doktora götürme oranı (%60) yüksektir (Tablo 4).

Araştırmaya katılan ebelik öğrencilerinin görüşlerinin sorgulandığı pişik bakımında altının kuru kalmasını sağlama (%55) ve sık sık altını değiştirip krem

sürmenin (%61.5) koruyucu ve önleyici olduğunu belirtenlerin oranı yüksek idi (Tablo 4). Uysal ve ark., (2019) çalışmalarında %34.4'ünün bebeğin altını yıkadığını, %31.2'sinin doktora götürdüğünü, %19.5'inin krem sürdüğünü; Çınar ve ark. (2015) ise %84.8 oranında pişik kremi kullanıldığını saptamıştır. Bunlar dışında höllük, zeytinyağı sürme, anne sütü sürme, sabunlu suyla yıkama gibi uygulamaların olduğunu bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Akçay ve ark., 2019; Celasin ve ark., 2022; Sivri ve Karataş, 2015;). Pişik nem ve iritasyon sonucu oluşan bir cilt problemi olduğundan bebek bezlerinin sık değişimi en doğru uygulamalar arasında yer almakta olup, pişik oluşumu halinde pişik kreminin tek başına yeterli olmayacağı konusunda bilgilendirme önemlidir.

Bu çalışmada konak bakımında %59 oranında zeytinyağı kullanmanın, %14 oranında da zeytinyağı ve karbonat karışımının uygulandığı belirlenmiş olup, Tanrıverdi ve Erdem'in (2018) daha önce bebek bakımıyla ilgili yapılmış çalışmaları değerlendirdiği araştırma sonuçlarında da konak bakımında %47.7-61.1 oranında zeytinyağı, %16.9-30.3 oranında zeytinyağı ve karbonat karışımının kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 4). Çalışma sonuçları literatürle uyumludur.

Pamukçukta kullanılan geleneksel uygulamalar yapılan çalışmalarda genellikle karbonatlı su kullanma, su ile temizleme, sirke sürme, bebeğin ağızını saç ya da anne saçı ile temizleme olarak belirtilmiştir (Bölükbaş ve ark.,2009; Celasin ve ark.,2022; Sivri ve Karataş, 2015;). Çalışmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu olup, konak bakımında zeytinyağı ve pamukçukta karbonatlı su kullanımı yaygındır (Tablo 4). Karbonatlı su ile ağız bakımı modern sağlık uygulaması olup, diğer uygulamaların (bebeğin ağızını saç ya da anne saçı ile temizleme gibi) enfeksiyon ve pamukçukta artışa neden olabilecek zararlı geleneksel

uygulamalar olduğu konusunda bakım vericilere bilgi verilmelidir.

Ödemiş'te yapılan bir çalışmada (Sülü Uğurlu ve ark.,2013) karın ağrısı-gaz probleminde doktora gitme oranı (%32.7) yaygın bir uygulama iken sırt sıvazlama (%19.3) ve karına sirkeli lahana sarma (%18) gibi geleneksel yaklaşımların da uygulandığı saptanmıştır. Çalışmada masaj yapma en yaygın kullanılan yöntem olup bunu bebeği doktora götürme izlemektedir (Tablo 4). Bebeklerde kolik, karın ağrısı ve gaz problemlerinin tedavisinde bitkisel çaylar, ilaçlar, masaj, hipoallerjenik anne diyeti, bebeği kucağa alma, sallama, arabayla gezdirme, uyanları azaltma, emzik kullanma, ılık banyo yaptırma, karnına sıcak uygulama yapma, kundaklama, anne göğsüne yatırma gibi davranışsal tedaviler ve probiyotikler gibi birçok yöntem kullanılmaktadır. Çalışmada saptanan masaj yapma ve bebeği doktora götürme uygulamaları literatürle uyumludur (Uysal ve ark., 2017; Yavaş Çelik, 2016). Çocuklarda kabızlık ve ishal sık rastlanan sağlık sorunlarından biridir. İshal bazen ölümcül sonuçlara neden olabilmektedir (Celasin ve ark., 2022). Araştırmada kabızlık halinde bebeğin en çok doktora götürüldüğü, makata fitil ve sabun uygulandığı belirtilmiştir. Bu geleneksel uygulamalar çocukların bağırsak mukozasına zarar vererek (Sivri ve Karataş, 2015), psikolojik açıdan da olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Kabızlığın tedavisi için diyetin düzenlenmesi, davranış değişikliği ve doktorun önerdiği bağırsak boşaltıcı ilaçların kullanımı önerilmektedir. Literatüre göre, araştırmada belirtilen kabızlık durumunda doktora götürmek doğru, makata sabun uygulamak ise yanlış uygulamadır (Hisar ve ark., 2019). Araştırmada, ishal varlığında doktora götürme, emzirme ve bol su verme uygulamalarının sık kullanıldığı saptanmış olup, literatür sonuçları ile uyumludur (Bölükbaş ve ark., 2009, Celasin ve ark.,

2022; Sezer Efe ve ark., 2021) (Tablo 4). Akut ishallerin tedavisinde ağızdan sıvı tedavisi ve probiyotik kullanımı benimsenmektedir. Beslenmeye ara verilmemelidir. Bakteriyel ishallerde ise antibiyotik kullanılmaktadır (Artan, 2020). Buna göre, araştırmada ishal varlığında yapılan uygulamaların doğru olduğunu söyleyebiliriz.

Çocuklarda ateş ciddi sonuçlar doğurabilecek ve acil yaklaşım gerektiren bir durumdur (Özdemir, 2020). Yapılan çalışmalar sonucu ılık ve soğuk uygulama yapma, sirkeli veya aspirinli su ile vücudu silme, ispiro sürme, ateş düşürücü fitil kullanma, kıyafetini çıkarma gibi geleneksel uygulamaların yapıldığı belirlenmiştir (Bölükbaş ve ark., 2009; Celasin ve ark., 2022; Özdemir, 2020; Sezer Efe ve ark., 2019). Bu çalışmada ılık ve soğuk uygulama yapma, sirkeli veya aspirinli su ile vücudu silme gibi geleneksel uygulamaların yaygın olarak kullanıldığı saptanmıştır. Ateşlenme durumunda doktora götürülmesi gerektiği yönündeki beyanın yüksek olması, ebelik öğrencilerinde ateşin yaratabileceği olumsuz sonuçların farkındalığının olduğunu gösterse de aileler eğitimle desteklenmelidir. Çünkü ateş düşürücüler sonrası en yaygın geleneksel uygulamanın sirkeli su uygulaması olarak belirtilmesi bu eğitimin gerekliliğinin göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Tablo 4).

SONUÇ

Araştırma sonucunda ebelik öğrencileri tarafından en sık gözlenen geleneksel uygulamaların; kolostrumun sağılarak atılması, bebeği sirkeli suyla yıkama, ilk banyonun göbek düşünce yaptırılması, anne sütü arttırmada bol sulu gıda tüketme, sarılıktan korumada sarı tülbent örtme, pamukçukta ağzı karbonatlı su ile silme olduğu saptanmıştır. Ebelik öğrencilerinin bebelere yönelik yapılan geleneksel sağlık uygulamaları

hakkında bilgilerinin olduğunu ve bu uygulamaları önemli yaklaşımlar olarak kabul etmedikleri belirlenmiştir. Bu sonuç hizmet verecekleri toplumda riskleri önleme ve yanlış bakım uygulamalarını tanıma açısından önemlidir. Bebeğin sağlığının geliştirilmesi, sürdürülmesi ve korunmasında kültürel yaklaşımların farkında olunması, sağlık bakım kalitesinin artırılması ve bebeğin sağlığını tehdit edebilecek durum ve uygulamaların önlenmesi veya ortadan kaldırılması için gereklidir. Sağlığa zararlı olabilecek uygulamaların önlenmesi için toplumsal eğitimlerde önemli rol alan meslek adaylarına yönelik geleneksel uygulamalar konusunda yeni bilimsel çalışmalar yapılması önerilebilir.

Araştırmanın Gücü ve Sınırlılıkları

Araştırmanın süreci içerisinde, ebelik öğrencileri üzerinde belirtilen araştırmanın yürütülmesi ve ilk olması çalışmanın gücünü göstermektedir. Ancak araştırmada kullanılan anket, ebelik öğrencilerinin öz bildirimlerine göre doldurulmuş olduğu için sadece araştırmaya katılan örneklem grubuna genellenebilir.

Teşekkür

Çalışmanın yürütülmesinde katılımlarını esirgemeyen öğrencilere teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkısı:

Fikir kavram tasarımı: NA

Veri toplama ve işleme: NA, SY

Veri Analiz Ve/Veya Yorum: DŞ

Literatür tarama: DŞ, SY, NA

Makale Yazımı: DŞ

Eleştirel inceleme: SY, NA

KAYNAKÇA

- Akçay G, Kırılı U, Topal H, Topal Y, Hakan N, Özer Arun E. Muğla ilinde annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler. *Ortadoğu Tıp Dergisi* 2019; 11(3): 263-270.
- Arabacı Z, Yıldırım JG, Dündar BN, Kadam Z. Bebeklerde uygulanan geleneksel yöntemler. *Çocuk ve Medeniyet* 2016; 1:61-86.
- Arısoy A, Canbulat N, Ayhan F. Karaman ilindeki annelerin bebeklerinin bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2014; 17(1):23-31.
- Artan R. Çocuklarda akut ishale yaklaşım. Kutlu T (Ed). *Çocuklarda akut ve kronik ishale yaklaşım*, 1. baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. s.1-5.
- Aydemir H, Genç RE. Yenidoğan Bakımında Kültürlerarası uygulamalar konusunda literatür incelemesi *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2020; 1(1): 53-59.
- Bebek, Çocuk, Ergen İzlem Protokolleri. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Yayın no:1112, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti. 2018, s.146.
- Bozkuş Eğri G, Konak A. Doğum sonu dönem ile ilgili geleneksel inanç ve uygulamalara Dünyadan ve Türkiye'den örnekler. *ZfWT* 2011; 3(1):143-155.
- Bölükbaş N, Erbil N, Altunbaş H, Arslan Z. 0-12 aylık bebeği olan annelerin çocuk bakımında Başvurdukları geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 2009; 6(1):164-176.
- Celasin NŞ, Akın HYS, Akın B. Bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamalar: Doğu ve Batı'da farklı mıdır? *Gevher Nesibe Journal of Medical &Health Sciences* 2022; 7(17):39-49.
- Ceylantekin Y, Öcalan D. Hemşirelik öğrencilerinin kültürel farkındalığı ve kültürlerarası hemşirelik dersine yönelik düşünceleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2016; 5(4):45-53.
- Çaylan N, Yalçın SS. Türkiye'de ve Dünya 'da emzirmenin durumu: Emzirmenin desteklenmesi için öneriler. Başkan S (Ed.). *Çocuk beslenmesi*. 1. baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri 2020; s. 4-11.
- Çınar İÖ, Aslan GK, Kartal A, İnci FH, Koştu N. Annelerin 0-1 yaş bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi. *TAF Prev Med Bull* 2015; 14(5):378-386.
- Giray H. Anne sütü ile beslenme. *STED* 2004; 13(1):12-15.
- Güler S, Avcı S, Yiğit F, Ortağ T. 0-12 aylık bebeği olan annelerin bebek bakımında başvurdukları geleneksel uygulamalar ve tutumlarının belirlenmesi. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 2018; 4(1): 35-50.
- Gürsoy F, Aydoğdu F, Aysu B, Aral N. Bebeklerin sağlığı ve gelişimi ile ilgili geleneksel uygulamalar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 2020; 11(Ek): 183-193.
- Hisar F, Çağlar HS, Şahin S. 0-12 aylık konstipe çocukları olan kadınlara verilen eğitim ve danışmanlık hizmetinin çocuklardaki konstipasyonun giderilmesinde etkinliğinin belirlenmesi. *GÜSBD* 2019; 8(1):35-43.
- Karakul A, Doğan P. Preterm ve term yenidoğanlarda ilk banyo zamanlarının ve farklı banyo yöntemlerinin termoregülasyonu etkisi: Sistemik derleme. *Sakarya Tıp Dergisi* 2020; 10(4):711-718.
- Lafçı D, Erdem E. 15-49 yaş grubu evli kadınların doğum sonu dönemde anne ve bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları. *Gaziantep Med J* 2014; 20(3):226-36.
- Peker E, Kırımı E, Tuncer O, Ceylan A. Severe hypernatremia in newborns due to salting. *Eur J Pediatr* 2010; 169(7):829-832. doi: 10.1007/s00431-009-1123-9. 4
- Pekyigit A, Yıldız D, Eren Fidancı B, Çalık Bağrıyanık B, Dehmen Ö, Koçak T, Altıntaş S. Annelerin Bebek Bakımında Kullandıkları Geleneksel Uygulamaların Kuşaklararası Boyutu. *TJFMPC* 2020;14(4): 443-451.
- Sezer Efe Y, Erdem E, Tuncay B, Özbey H. Annelerin bebek bakımında kullandıkları geleneksel uygulamalar: Tanımlayıcı bir çalışma. *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi* 2021; 4(3):326-335.

- Sis Çelik A, Çapık A, Engin R. Erzurum'da gebelik ve doğum sonu dönemde yapılan geleneksel uygulamaların belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2012; 15(4): 262-267.
- Sivri BB, Karataş N. Toplumun kültürel yönü: Doğum sonu dönemde anne ve bebek bakımına yönelik yaygın geleneksel uygulamalar ve Dünyadan örnekler. *J Curr Pediatr* 2015; 13:183-193.
- Soğukpınar N, Saydam Karaca B, Oktay Kuru A, Yücel Ü. Yenidoğanların göbek düşme süresi ve etkileyen etmenler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2013; 16(1):1-7.
- Sülü Uğurlu E, Başbakkal Z, Dayılar H, Çoban V, Ada Z. Ödemiş'te bulunan annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2013; 2(3):342-360.
- Tanrıverdi G, Erdem Ö. Hemşirelik araştırmaları doğrultusunda bir rehber önerisi: Bebek bakımında geleneksel uygulamaları tanılama rehberi. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi* 2018; 14:83-114.
- Özdemir S. Bebek bakımında geleneksel uygulamalar. *Sağlık ve Toplum* 2020; 20(3); 3-10.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür, Türk Kültür Tarihi. Erişim Tarihi: 7.12.2022 <https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html>
- United Nations Children's Fund (UNICEF), Breastfeeding, A Mother's Gift For Every Child. 2018., USA. Erişim Tarihi: 07.12.2022 file:///C:/Users/LENOVO/Downloads/180509_Breastfeeding.pdf
- Uysal G, Beydağ KD, Sönmez Düzkaya D. 0-12 aylık bebeği olan ebeveynlerin bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamaları. *ACU Sağlık Bil Derg* 2019; 10(2):211-217.
- Uysal G, Sönmez Düzkaya D, Bozkurt G. İnfantil kolikli bebekleri etkileyen faktörler. *HSP* 2017; 4(3):221-227.
- Yaman S, Balcı E. Anne sütünü arttıran geleneksel uygulamalar. *Sağ Aka Derg* 2019; 6(4):230-236.
- Yavaş Çelik M. İnfantil kolik ve hemşirelik yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci* 2016; 8(4):335-342.
- Kılınc S, Pazarcı Ö, Altunışık MY, Öztürk H. Gelişimsel kalça displazisi hastalarında tanı ve tedavide gecikme nedenlerinin araştırılması: tek merkezli çalışma. *Bozok Tıp Derg* 2020; 10(2):171-177.
- Yığıtalp G, Gümüş F. Diyarbakır'da 15-49 yaş kadınların bebek bakımıyla ilgili geleneksel uygulamaları. *Türkiye Çocuk Hast Derg* 2017; 3:188-196.
- World Health Organization, & UNICEF. [İnternet] Capture The Moment- Early initiation of breastfeeding: The best start of every newborn. 2018 Available from: <https://data.unicef.org/resources/resource-type/publications/>